

**Т.І. Коленіченко,
Чернігівський національний технологічний університет**

УДК 364.01

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ
ПОХИЛОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Анотація

У статті здійснено теоретичний аналіз категорії соціальної педагогіки – соціально-педагогічна підтримка; визначено рівні здійснення соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку; розкрито види соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку.

Ключові слова: підтримка, педагогічна підтримка, соціальна підтримка, соціально-педагогічна підтримка, людина похилого віку, види соціально-педагогічної підтримки.

Аннотация

В статье осуществлен теоретический анализ категорий социальной педагогики - социально-педагогическая поддержка; определены уровни осуществления социально-педагогической поддержки пожилых людей; раскрыто виды социально-педагогической поддержки пожилых людей.

Ключевые слова: поддержка, педагогическая поддержка, социальная поддержка, социально-педагогическая поддержка, человек преклонного возраста, виды социально-педагогической поддержки.

Annotation

This article provides theoretical analysis of the categories of social pedagogy - social and educational support; defined the levels of socio-educational support of elderly people; disclosed kinds of social and educational support of elderly people.

Key words: support, educational support, social support, social and educational support, an elderly person, kinds of social and educational support.

На сьогоднішній день наше суспільство знаходиться на такому етапі свого становлення, коли в результаті трансформації соціуму виникають нові факти суспільного життя, які створюють парадоксальну ситуацію в суспільстві: існуючі загальноприйняті положення науки не здатні задовольнити запити сучасного суспільства у вирішенні тих чи інших

соціальних проблем категорій клієнтів, які її потребують. Тому ми можемо спостерігати велику кількість теоретичних досліджень предметом вивчення яких є основні категорії соціальної педагогіки: педагогічна підтримка, супровід, патронаж тощо.

Проаналізувавши проблемне коло науки соціальна педагогіка, ми можемо стверджувати, що на сьогодні досить змістовно обґрунтована роль соціального педагога у роботі з різними категоріями клієнтів, зокрема з людьми похилого віку: визначено особливості роботи соціального педагога з цією категорією клієнтів, проаналізовано основні проблеми з якими зіштовхуються люди похилого віку, розкрито особливості їх життєдіяльності в умовах геріатричного пансіонату через призму категорії соціальної педагогіки – адаптацію. Проте маловивченою залишається проблема соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування, саме тому дослідження категорії соціальної педагогіки – соціально-педагогічна підтримка в аспекті допомоги людям похилого віку є *актуальною* на сьогоднішній день.

Проблема підтримки особистості є предметом вивчення науковців з різних галузей науки, зокрема педагогіки, соціології, психології та соціальної педагогіки. Першим науковцем, який ввів поняття «підтримка» в науковий обіг, був видатний педагог О.С. Газман, він розглядав педагогічну підтримку дітей в освіті як інноваційну проблему. Вчений Н.Ф. Голованова досліджувала поняття «педагогічна підтримка» через призму вчення О.С. Газмана. Розгляд проблеми соціальної підтримки людей похилого віку в сучасному російському суспільстві здійснив А.В. Дюмін, Н. Касіцина, Н. Михайлова, С. Юсфін в своїй науковій праці «Чотири тактики педагогічної підтримки» розглядали ефективні способи взаємодії вчителя і учня. Дослідниця Н.А. Соколова вивчала теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної підтримки дитини в додатковій освіті. Проте дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування в Україні є маловивченою.

Мета статті полягає у здійсненні теоретико-методологічного аналізу категорії «соціально-педагогічна підтримка» та визначенні видів соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування.

Завдання, які ми ставили перед написанням статті:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічна підтримка».
2. Визначити та розкрити види соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування.

Теоретико-методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічна підтримка» необхідно розглядати через призму понять «підтримка», «педагогічна підтримка», «соціальна підтримка».

Отже, поняття «підтримка» є ключовим у педагогіці і пов'язане із проблемами виховання дитини. Вперше даний термін ввів в науковий обіг

видатний педагог О.С. Газман, який стверджував, що педагогічна підтримка це процес спільного з дитиною визначення його власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, здоровому способі життя [1, с.10-37].

Наукові погляди О.С. Газмана, які стосуються такої категорії клієнтів як діти, ми можемо використовувати у подальшому дослідженні соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку, оскільки:

- у роботі з літніми людьми виховний аспект, ми розглядаємо через призму таких понять як «соціалізація», «адаптація», «реабілітація», «патронаж», що є досить актуальним і важливим;

- запропоноване О.С. Газманом визначення «підтримка» ми можемо спроектувати на таку категорію клієнтів, як люди похилого віку, оскільки соціально-педагогічна підтримка це спільна діяльність соціального педагога із літніми людьми щодо визначення інтересів, цілей даної категорії клієнтів, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які виникають у людей похилого віку та заважають їм зберегти свою людську гідність, проявляти свою активну життєву позицію і самостійно досягти позитивних результатів у навчанні, спілкуванні, здоровому способі життя. Саме тому у подальшому дослідженні проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування ми будемо спиратися на погляди видатного педагога О.С. Газмана.

Російська дослідниця Н.Ф. Голованова, досліджуючи поняття «педагогічна підтримка», стверджує, що дане поняття досить багатозначне, і разом з тим, воно точно виражає технологічний механізм цього явища [2].

В "Тлумачному словнику живої мови" В. Даля «підтримувати» - значить "служити підпорою, підставкою, зміцнивши, підпирати, не давати валитися і пащу, тримати в колишньому вигляді". Пролонгація цієї характеристики в область педагогіки, на думку Н.Ф. Голованової, дозволяє помітити, що педагогічна підтримка передбачає не радикальне офіційне втручання в життя дитини, а уважне вивчення того особливого, своєрідного, ніж вона наділена від природи і що склалося в її індивідуальному досвіді [2]. Нам імпонують погляди Н.Ф. Голованової, щодо того, що педагогічна підтримка це не завжди втручання в життя особистості. Педагогічна підтримка передбачає вивчення індивідуальних особливостей літніх людей, якими вони наділені від природи з метою формування і зміни їхнього, не завжди позитивного, індивідуального досвіду .

Тлумачення словника В. Даля також вказує, що підтримувати можна лише те, що вже склалося і дає позитивні результати. Звідси, на думку Н.Ф. Голованової , друга теоретична ідея технології педагогічної підтримки: у процесі виховання і навчання потрібно підтримувати соціальність дитини, її дитяче соціальне життя. Н.Ф. Голованова пропонує визначення спрямованості технології педагогічної підтримки:

- педагогічна підтримка як підтримка здоров'я та фізичних сил дитини;

- педагогічна підтримка як підтримка інтелектуального розвитку дитини;
- педагогічна підтримка як підтримка дитини в області спілкування;
- педагогічна підтримка як підтримка сім'ї дитини: вивчення сімейних відносин, взаємодію з найбільш авторитетними для дитини членами сім'ї [2].

Визначення спрямованості технології педагогічної підтримки розробленої Н.Ф. Головановою [2], дає нам можливість визначити різні спекти соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування:

- підтримка здоров'я та фізичних сил людини похилого віку (організація здоров'я-зберігаючого режиму життя літніх людей, підтримка їхнього прагнення позбутися шкідливих звичок, що руйнують їх здоров'я);
- підтримка інтелектуального розвитку людей похилого віку;
- підтримка літньої людини у налагодженні ефективної комунікації, створення умов для гуманістичного взаємодії літніх людей, підтримка прояву індивідуальних здібностей, життєвої активної позиції людей похилого віку в дозвіллевій діяльності.

Педагогічна підтримка, на думку Н.Ф. Голованової, організує особливу творчу атмосферу і постійно культивує в житті дітей ситуації вибору. Такі ситуації вимагають від вихованців не тільки застосування знань, умінь, а й досвіду рефлексії, самостійного прийняття рішень, прояву волі і характеру [2]. Як точно помітив О.С. Газман [1], якщо педагогіка не вміє працювати з природною життєвою ситуацією дитини, з його ініціативою, самовизначенням, вона завжди буде відчувати кризу в технології виховання.

Дослідження Н.Ф. Голованової проходять в одній площині з дослідженнями науковця А.В. Дюміна, оскільки вони розглядають підтримку як технологію. Проте Н.Ф. Голованова вивчає педагогічну підтримку, а А.В. Дюмін - соціальну підтримку. А.В. Дюмін розглядає соціальну підтримку як: певну систему, елементи якої відображають основні сфери життєдіяльності населення; технологічний підхід, який визначає соціальну підтримку як технологію оптимізації соціальних відносин [3].

Науковець стверджує, що соціальна підтримка літніх людей на сучасному етапі є сформованою системою і має свою нормативно-правову та організаційну специфіку. А.В. Дюмін здійснив спробу дати авторське визначення поняття соціальна підтримка, отже, соціальна підтримка розуміється як система, що забезпечує потенційну можливість надання допомоги, а також як спеціальні соціальні заходи, спрямовані на підтримку гідних умов існування малозабезпечених соціальних груп, окремих сімей, особистостей, що зазнають нужду в процесі задоволення потреб підтримки життєзабезпечення і діяльного існування [3]. Ми погоджуємося з поглядами науковця, адже дійсно соціальна підтримка нерозривно пов'язана із допомогою, яку надають фахівці людям похилого віку і спрямована на підтримку тих осіб, які опинились в складних життєвих обставинах.

Дослідник А.В. Дюмін визначає теоретико-методологічні засади поняття «соціальна підтримка» через концепцію життєвих сил соціальних

суб'єктів [2]. В контексті даної концепції соціальна підтримка - це тип соціальних відносин, спрямованих на формування життєвих сил літніх людей як соціальних суб'єктів, на оптимізацію життєвого простору, в якому вони функціонують, і розширення можливостей до відновлення їхньої життєдіяльності [2].

Н.В. Іваньо досліджуючи проблему підтримки соціально-незахищених категорій громадян в умовах функціонування корпоративної моделі соціальної роботи, стверджує, що соціально-педагогічний аспект педагогічної підтримки соціально-незахищених категорій населення полягає в тому, що сприятливі умови побуту й життєдіяльності навчально-виховних організацій, відносно послідовна реалізація особистісного, диференційованого, вікового й індивідуального підходів складають передумови для ефективної індивідуальної допомоги людині в придбанні знань, настанов та навичок, необхідних для задоволення своїх особистісних потреб та аналогічних потреб оточуючих; в усвідомленні людиною своїх цінностей, настанов і вмінь; у розвитку самосвідомості, у самовизначенні, самореалізації й самоствердженні; у розвитку розуміння та прийняття по відношенню до себе та інших, до соціальних проблем; у розвитку почуття приналежності до сім'ї, групи, соціуму. Дослідниця переконує, що педагогічна підтримка належить до іншої культури виховання, що зростає на внутрішній волі, творчості, дійсному демократизмі і гуманізмі взаємин вихователя та вихованця [4]. Поняття „педагогічна підтримка” використовується широко і багатозначно:

- ✓ по-перше, його пов'язують з діяльністю соціальних служб;
- ✓ по-друге, під нею розуміють систему різнопланових заходів, що проводяться в цілях диференціації, виявлення і підтримки інтересів, схильностей, життєвих уподобань людини;
- ✓ по-третє, під педагогічною підтримкою розуміють діяльність педагогів й особистості, спрямовану на рішення проблем, що виникли в її житті [4].

Проаналізувавши наукові доробки Н.В. Іваньо, ми можемо стверджувати, що соціально-педагогічна підтримка людей похилого віку відбувається на трьох рівнях надання допомоги клієнтам:

- макрорівень – спрямованість соціальної політики держави на задоволення потреб людей похилого віку;
- мезорівень – система діяльності різних установ, яка спрямована на створення умов для реалізації права людей похилого віку;
- індивідуальний рівень – підтримка соціальними педагогами / соціальними працівниками людей похилого віку, з метою вирішення проблем, які виникають у літніх людей і підтримання їх життєвої активної позиції.

Отже, розглянувши погляди науковців, які займалися дослідженням проблеми соціально-педагогічної підтримки особистості, ми можемо виділити два аспекти розгляду даного поняття в науковій літературі:

- соціально-педагогічна підтримка з позиції соціального захисту особистості, яка опинилася в складних життєвих обставинах;
- соціальна підтримка як допомога, сприяння особистості у розвитку індивідуалізації.

Ми здійснили спробу дати визначення поняттю соціально-педагогічна підтримка – це система діяльності різних установ, яка спрямована на створення умов для реалізації права людей похилого віку на повноцінний розвиток, освіту, участь в культурному та творчому житті, активну життєву позицію на підтримку та допомогу від кваліфікованих фахівців соціальної сфери у вирішенні проблем, які у них виникають.

Вважаємо за доречне визначити види соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку. За основу розроблених нами видів соціально-педагогічної підтримки було взято наукові дослідження А.В. Дюміна [3], щодо вивчення проблеми соціально-педагогічної підтримки особистості. Отже, до видів соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку, ми відносимо:

- емоційна підтримка – особистісна довіра, спілкування, емпатія, розуміння);
- інформаційна підтримка – поради, аналіз ситуації, зворотній зв'язок, інформація, яка допомагає вирішувати проблеми);
- статусна підтримка - вираження прийняття, схвалення, поваги, підтримка самоповаги, визнання індивідуальності;
- інструментальна підтримка - послуги, матеріальна та практична допомога при досягненні мети, вирішення проблем;
- дифузна підтримка – спільне проведення часу, рекреативна діяльність, відволікання від стресу);
- економічна підтримка - надання соціальної допомоги.
- соціально-побутова підтримка – соціальна допомога вдома у вигляді патронажу.

Зазначені види соціально-педагогічної підтримки сприятимуть підтримці людей похилого віку в реалізації різних духовних потреб і здібностей в діяльності, стимулюючи додаткові сили і можливості; підтримці у вільному, виборі стратегії старіння через актуалізацію нових позитивних особистісних смислів; підтримку в покращенні суб'єктивного самопочуття, збереженні людської гідності, підвищенні рівня життєвої задоволеності; підтримку в освоєнні стратегії благополучного старіння через реалізацію потреби в пізнанні і творчості; потребу в особистісному розвитку; потребу в збереженні людської гідності і інтеграції в суспільне життя.

Виходячи із вищезазначеного, ми вважаємо, що для підтримки людей похилого віку необхідно створювати такі сприятливі умови:

- активне залучення людей похилого віку в освітній простір, як в особистісно значущу діяльність;
- розширення сфери інтересів, самовизначення людини в нових видах діяльності;

- варіативність і гнучкість в побудові процесу навчання на основі інтересів та потреб людей похилого віку;
- опора на особистий досвід та індивідуально-вікові особливості людини похилого віку;
- реалізація духовних потреб, що відповідають природної («біо»), соціальної («соціо») і культурної («дух») суб'єктності людей похилого віку.

Отже, ми дійшли висновку, що на сьогоднішній день в Україні відсутні наукові доробки щодо дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку. Соціально-педагогічна підтримка людей похилого віку має охоплювати усі сфери життєдіяльності літньої людини: подолання вікової кризи і різних життєвих проблем, реалізація потенційних можливостей і здібностей, творче самовираження, задоволення духовних потреб, формування позитивного образу життя в літньому віці, формування здорового способу життя і багато інших. Створюючи сприятливі умови для активної і творчої старості, відбуватимуться позитивні зрушення в житті літніх людей, наповнюючи її новими сенсоутворювальними мотивами для позитивного сприйняття свого життя як унікальної цінності.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування. Подальшого вивчення потребує низка питань, розв'язання яких сприятиме поглибленню теорії та практики соціальної роботи з людьми похилого віку, зокрема: пошуки діагностичних методик та інструментарію вивчення особливостей даної категорії людей; розроблення умов, які сприятимуть формуванню їх життєвої активної позиції.

Література

1. Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема // Новые ценности образования: десять концепций и эссе - М.: Инноватор, 1995. – 58 с.
2. Голованова Н.Ф. Общая педагогіка : учебное пособие для вузов. - СПб, 2005.– 320 с.
3. Дюмин А.В. Социальная поддержка пожилых людей в современном российском регионе : на примере Алтайского края : Дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / Андрей Васильевич Дюмин / Алтайский государственный университет - Барнаул, 2005. - 168 с. РГБ ОД, 61:05-22/546
4. Іваньо Н. В. Педагогічна підтримка соціально-незахищених громадян в умовах функціонування корпоративіської моделі соціальної роботи / Н.В. Іваньо // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ. ЛНУ ім. Т.Шевченка, 2010. - №16 (203). - Частина 2 . - С. 25-34.
5. Касицина Н., Михайлова Н., Юсфин С. Четыре тактики педагогики поддержки. Эффективные способы взаимодействия учителя и ученика. / Н. Касицина, Н. Михайлова, С. Юсфин — СПб.: Агентство образовательного сотрудничества. Образовательные проекты. Речь.- Изд-во Сфера. - Москва, 2010. - 158 с.
6. Соколова Н.А. Теоретико-методологические основы социально-педагогической поддержки ребенка в дополнительном образовании: монография. – М.: Изд-во МГОУ, 2006. – С.158-170.